SZOMORY DEZSŐ

PH
3351
S96S4

VÉGH

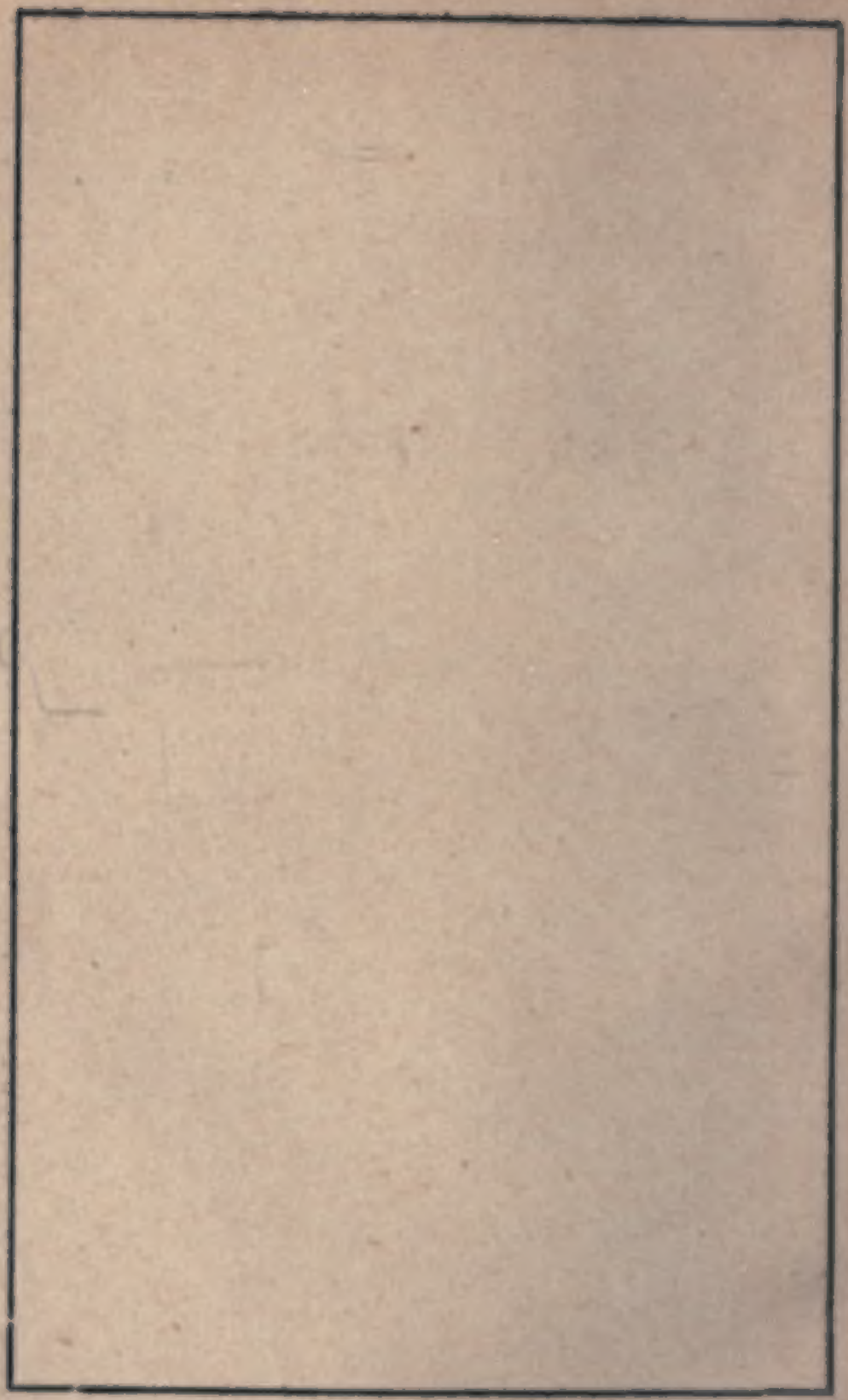

SZOMORY DEZSŐ

A SELYEMZSINÓR

GENIUS KIADÁS

PH
3351
S96S4

Szomory Dezső e novellás könyve ezen a rendes kiadáson kivül kétszáz példányban meritett papiron készült; ebből 25 példány egész bőrbe kötve, kézzel számozva és az iró kézjegyével, 175 példány pedig félbőrkötésben. — Az egész és félbőr kötéseket Leidenfrost Sándor, a papirkötéseket Végh Gusztáv tervezte, a nyomdai munkákat Weiss L. és F., a kötéseket Gottermayer Nándor készitette 1921-ben.

A selyemzsinór.

Amikor keséri S. Paula bárónő, ezen az augusztusi reggelen, kinyitotta a szobája ablakát mely a kertre nyilt, napkelet irányában, ott látta maga előtt, a diófa lombjában Toronyi Elemért, egész hosszában egy selyemzsinóron. Egy percig szótlanul nézte e napfényes halottat az ágon, s erős idegzetü hölgy lévén, kis megfigyeléseket is tett, voltaképen öntudatlanul s inkább megsértődve az egészen.

— De hiszen ez a zsinór a függönyökről van, dadogta.

Közben mi levettük a halottat a fáról, (mert éppen e szomoru percekben érkeztünk) s felhoztuk a szobájába. Kutatván itten, szokás szerint, bizonyos posthumus irások után, melyek ugyan soha semmit meg nem magyaráznak, egy kis füzetet találtunk, sürün teleirva látszólag olvashatatlan irással. Kibogozván e hangyabolyból, ugy ahogy, de minden felelősség nélkül a szóhalmozások s mondatszövések romantikáját, az értelmi légvárakat és stilusformákat, megpróbáltuk lemásolni az egészet, elborult szivünkkel, legjobb akaratunk szerint.

Most elküldöm magának, tanár úr, e kópiákat, mint egy nagy ritkaságot minden emberi dokumentumok között, hogy meglássa belölük, ami bizonnyal érdekelni fogja, 1. hogy micsoda lelki földrengés ez itten, 2. hogy micsoda magányos gondolat ez itten, mely a szépséget ugy fogja föl mint egy alapvető megszervezettséget a világban, 3. hogy micsoda érzékenység és finomság van el-

hintve, ugyszólván érzékeken túl, bizonyos kivételes lelkületekben, akik hivságaikat fölsanyargatják halálos sebekre.

De csak tessék megvizsgálni, amint az itt következik.

Diós-Keséren, S. báróék vendége vagyok. Hányszor fogom még mondani ezt? Vendége vagyok! Hányszor még, lázas fejemmel, holott fáradt is vagyok, mint Saul. Csak ezt hallom mióta megérkeztem, mióta! tegnap este óta, szüntelenül csak ezt mondom magamnak, S. báróék vendége vagyok, csak ezt darálom, Uram irgalmazz, nyilván hogy megszokjam, fölfogjam, az agyamba véssem, olyan kétségbeejtő és hihetetlen. Mintha lecsukva egy tömlöcbe, lealázva, azt verném a fejembe: Bezártak, mert loptam! Hogyan lehet már valaki ilyen finnyás, sebzett madár, amint a szél a tollát éri! Ez itten Diós-Kesér halk szavakba magyarázva, uri puszta, uri ház, uri kastély jegenyefasorral, s krémszinü pulykákkal a kertben, akik ugy lépdelnek

óvatosan, tele önérzettel. S ez itten, továbbá, uri család ha lehetséges! régi barátaim csoportja, S. báró fiatal úr és S. báróné főleg, három gyermek anyja. Régi barátság ez S. báróékkal, majdnem rokonság. És a szivem ugy tele van gyülölettel irántuk, hogy már nem is tudom, mit akarok velök.

Próbálok számot adni magamnak ezekről a lelki gőzökről, ha ugyan még képes vagyok rá, hogy megtaláljam magam. Itt ülök a vendégszobában, a régi óra s a román torony alatt, s egy szál hosszu selyemingben, mint egy tündér a nagy melegben, a zárt redőnyök mögött, melyeken áttüz a nap, csöndesen jegyezgetek. A szomszédból, a falakon át, a falakon át! a roppant csendben, melyet künn, hangtalan fecskék szelnek át féloldalt dülve az ég alatt, a báró hortyogását hallom, ebédutáni hortyogását, az emésztés nagy művén orkesztrálva.

Ez nem amolyan aktiv, szép, okos gyülölet. Ez nem a Hernáni zengzetes

gyülölete, mely a lélek felületén, mint egy spanyol égboltozaton, egész napkeltéket és csillagokat gurit, a szavak arany szemetében. Ez nem áldásos, vagy hősi gyülölet, a Tuba mirum zenekarával, nem szabályos vagy termékeny gyülölet az emberi test humuszába vájva, vérrel megöntözve, ez nem! Ez egyszerüen gyülölet magáért a gyülöletért, mint szépség a szépségért, kéj a kéjért, örömtelen, reményen kivül, — ez gyülölet, nem tudom, valami művészetért! Ez kvintesszenciás gyülölet, ha csak ez volna, mit gondol! Ez kipréselt illatok illatja, lepárolt savak savja, kisajtolt nedvek nedvének végnedve, lecsapolt harmatok harmatja, túl minden szeszfőzőn, vérfacsarón s kémiai formulán túl, holt szemek könnycsepp-kivonatja! De nem tudom konkretizálni. Csakugyan nem tudom. Nem is kell, hogy tudjam. Alkalmasint nem is lehet konkretizálni, mert akkor talán tudnám. De annál izzóbb s perzselőbb érzésben, hogy éppugy nincs fizikai gyö-

kere, mint bizonyos lelki betegségeknek. S már eddig is, ugy érzem, e meddő igyekezetekben, többet mondtam, mint amennyit meghatározni lehet. Különben sincs szó, se hang, se jel ez indulatok számára, semmiféle nyelvben. Mert az emberi gondolat s kifejezés készsége, évszázadokat késve el mögöttünk, még nem érte el e mélységeket vagy magasságokat. A lélek mit szenvedett, mit termelt ki parazitákat, mióta ember él a földön! Ellenben a szavak alig szaporodtak.

Viszont nem keresem az okokat sem, sőt elfojtanám sorra mind, ha véletlenül revelálódnának s ha kellő erőm volna ehhez. Hát lehet szokása a szivemnek, hogy megrontsak tüneményeket, mikor amugy is olyan ritkák. Reális megsejtések, megismerések s megtudások előtt, aggódva zárom le a szemem, mert mit tudhatok meg, ami nem fájdalmas és kegyetlen? Költő vagyok, mint egek előtt kéregető, mint fölképzelő, mint magányos nyomorult ember, mint Numa Pom-

pilius, ha merem ezt mondani, Epaminondas! szép szakállal s juhvéreket szárítgatva rózsákon, hogy maróbb szaguk legyen. De ha vendég vagyok, S. báróék vendége, nyilván lezüllött már alantas engedményekhez sarkcsillagi fönségem érzete. Magam ura s várkapitánya, a magam munkása szőlőfürtös végtelenségekben, egy tengert tudok kimerni a tintámbó s egy tollhegyre kitüzöm a napot. S még sem vagyok már ott, egy kulmináló márványtornácon, micsoda ciprusok fölött! Lehet az, hát lehet, hogy idáig sülyedtem? Vendég vagyok, ok nélkül, szükség nélkül, magyarázat nélkül, S. báróék vendége! Parrhasios megőrült volna ebbe!

Ez csak annyi, hogy azt mondanám ledérség, no persze! lejöttem ide, gőg nélkül, valami homályos meghivásra. Rég tudom könnyelmű vagyok, már szegény apám mondta. Meggondolatlan olykor, csakugyan az, fantáziás és logikátlan, ha éppen szó van róla és türelmetlen, sőt lázadozó egynémely óra unalmával szem-

ben, mint minden ember, aki voltaképen megadta magát időknek, sorsnak. No de ki lehet résen reggeltől estig, hogy folyton csak önmagát őrizze, magos fellegekben? Mert nyilván a végzet is őrködik, ha valami mentséget akarok találni s a legpasszivebb érzések is csak kitermelnek egy gombafajtát. Indolens gyülöletem, ha akarom, ha nem, idevonzott, s itt vagyok, önnönhálómban mint egy áldozat, mint egy aranylégy, zörögve s lefogva. Egészen biztos, hogy a multak dolgozzák ki a jövőt és minden számit ami van, minden fonál és szál s a leghalkabb sóhajom is nagy zenéknek fuvolája.

Egy percig, igaz, még haboztam tegnap este, mikor leszálltam a vonatról, a vasuti állomáson. A mozdony előtt, az alkonyatban, az egyenes pálya kavicsszőnyegén, kinyúlt előttem egy hosszu sinpár, s szaladt lecsiszoltan, szaladt bele a párás messzeségbe s ugy veszett el tündéri távlatokban, hogy rajta volt az

ég! Szerettem volna tovább utazni, e szép sineken tovább utazni, az egész éjjel utazni még, ameddig csak lehet. A lelkem fele, ugy éreztem, a fülkém sarkában maradt, a jó puha üléshez tapadva, elernyedt továbbvágyódással. De már hozták a táskámat mögöttem, a bársonygalléros köpenyemet s akkor, sajnos, abba a másik állapotba léptem, mely az előző perceket hirtelen lerontja, mult hangulatok roncsaihoz. Igy lesz a közvetlen jelenből olykor, lezajlott mult, egy pillanat alatt. S igy lesz az ember hütlen önmagához, ami az ő egész tragédiája. S éppen beszálltam a kis hintóba odakünn, mikor mögöttem, a palánkon túl, egy rövid füttyel a vonat indult, tovább.

A keséri négyesfogat előtt, amint megrázkódva, nekivágott az utnak, alkonyati céltalanságom a végtelenbe nyult. De a négy kis pej szaladt hazafelé, a zablának dőlve, kényesen. Kis fehér házak lapultak meg az akácfasorban. Előttünk, porfellegekben, megbolygatott hömpölygés-

sel, nyiltak meg lomha csordák a szarvak ingásával, s olyik tehén félreállt és bámult, egy másik letért a sorból, barok szökelléssel, és az utszéli füz törzsének dörgölgette tarka gerincét, a leáldozásban. Az árkok esővizében kacsákat láttam borostyán-csőrrel, zöldes árnyékban a lombok alatt. Egy parasztfiu bámult az árokszélről, két kék szeme tündöklésével s egy leveles nádszállal a kezében. S már rég elrobogtunk, mikor gondolt egyet, nádostorát megsuhintva mögöttünk s nagyot visitva, e késedelmes impressziókban. A nap lement. De délcegen a parádéskocsis fölöttem, ibolyaszin huszárosságában, izmos farát mutatta a bakról.

Még nem volt későn drága szivem, még nem! még viszzafordulhattam volna, akár gyalog, arccal az utnak, az estnek, csendnek, denevérnek, mint magányos vándor, aki megy. Még nem volt későn a kis hidon, ahol a dülőre értünk, virágzó lucernák s tömött csalamádék között,

mikor fölöttünk az alkonyati égben, egy gólya szállt, tárt szárnyakon. Még nem volt késõn a diófák alatt, melyek keletrõl szegélyzik a kastélyt s lenyulnak lombos ágaikkal Paula bárónõ ablakához. Fehér ruhában jött ez uri hölgy, rózsaszinszalagosan a régi lépcsõn elém, s ugy tujának dõlt, sirszoborszerüen. „Még nincs késõn", dadogtam fehér pepluma elõtt, holott a hölgy inkább a lovakat nézte, éles szemének szakértelmével s azt mondta: „Megizzadtak." „Még nincs késõn", ismételtem. „Nincs, a vonat nem késett", felelte ajkbiggyesztve s a számnak nyujtotta a kezét mint egy szent piskótát, puhán, titkos illatokban. Megcsókoltam e kezet, levett kalappal a kezemben, amint illik. De alkalmasint belé-haraptam volna, ha nem gyülölöm az egész jelenséget.

Óh mondjad, mondjad, miért vagyok ily tökrészeg önmagamtól? Hát nem szenved-e mindenki a világban? Alig fölértem, imádkoztam, s az ágynak dõltem,

rémüldözve. Meztelenül a friss lepedőn, mint egy levendulás jégpályán, kiteritve, egy percig meg is nyugodtam e fagyban. Aztán, ijedten lesiklom az ágyról: az ajtót talán be se zártam? Aztán megint, mezitláb és ujra, ha vajjon jól bezártam-e? Ismét az ágyban, föltérdelek, figyelve, az ajtó s az ablak irányában. Csend van, nagy kertek csendje, vizhullásával a pázsitokon, nagy legelők s tanyák csendje, egy távoli kolomppal az estében. Birkák mennek, hangtalan torlódással a fényben s az uton, aranygyapjakkal aranyködökben, s oly szorosan egymás mellett, hogy az egész nyáj egyetlenegy mozgó felület, nincs egy rés rajta és fejek sincsenek, amint lehajtva a gyapjakba szoritják bele magukat és a port szivják aranyban. A jó Isten őrködik a világban, gondolom. Holott egy tükörben látom magamat, zsiráfszerü elhagyatottságban. S nem tudom miért gondolom ugy, hogy a magam sorsát is látom. A magam sorsát, merev hajlékonyságban. Az ablak függönyén,

kétoldalt, lefogva fátyolszárnyaikat, egy-egy vörös selyemzsinór van. Nincs hozzájuk egy eszmetársulásom. Egy percig, igaz, e függönyttartó zsinórok nyomán, valami piros fésükre gondolok, melyek ugy összetartanak, vagy elválasztanak dus női hajakat. De aztán, üresen, kiséret nélkül, csak e selyemzsinórt látom.

Uzsonnához a kis terraszon van terítve, s az egész asztal, törékeny fölszereltségével, zöldes félhomályban áll a vadszőllő drapériákban, melyek dus indákkal, nagy levelek brokátjával omlanak le az oszlopközökön s átszürik a fényt. A terrasz alatt, a téglafalnak dőlve, sürü cserépsor s növényzet mögött, egy rózsatő mint egy régi fa egy törpe erdőben, tört kérgével és roskatag, vén törzsét kanyargatja távoli lombja és galyai felé, melyekről lekonyultan, bevont szirmokkal, nagy sárga rózsák csüngenek alá, sulyosan, mint a citromok. S előttünk, a

lépcső alján, az egész kert masszivitását, a sok virágot, jegenyesort s a kalandtalan pulykákat krémszinü monotóniákban, az egész nagy táj nyárdélutáni brutalitását, egy türkiszkőégbolt nyomja le érces hevével tündöklő szinekben, amelyeken átrepülő galambok, vonagló férgeknek tünnek egy tükörlapon.

— Nem tudom mit szeret uzsonnára, mondja Paula báróné ravatalos fehérségében, mely két hosszu combján leng de az asztalhoz. — Mi rendesen kávét vagy aludtejet szoktunk, de magának hideg karajt is vágattam. Szóljon, ha akar salátát hozzá.

— Nem szólok asszonyom, ha megöl se szólok, keresztvizemre! felelem mint egy angyal, oly csalódottan s az ajkam harapdálva.

— No jól van, azért nem kell mindjárt dühbe jönni, mondja a hölgy s leül a két kis leánya mellé, akik szájtátva röhögnek e foghullásos időszakban s vadmacska inyöket mutatják, egy neve-

lőnő kigyópillantása alatt. A kis fiu is nevet, de ez zárt ajakkal, gömbölyün, mint egy dinnye, aki él, szárkasztikusan! s mellette a fiatal nevelő, vádorszinésznek öltözve, komoran nézi az asztalt, két gyulladásos szemhéjából. A nagyszülők is lejöttek, száraz s töredezett emberpár, mint két utolsó szivar egy dobozban. Egyformán öreg, szintelen s konturok nélkül való mindakettő, egyformán szakálas is mint testvérek és egynemüek, elmosódva az időkben, régi olajfestmények, melyekből csak a keret maradt. S mégis, ami ijesztő rajtuk, hogy görcsösen itt vannak a fényben, vén hernyók makacsságával a csészéhez tapadva, szükölve és szürcsölve, mint akik élni akarnak, csak élni, nem mást, de örökre élni, lezajlott életökben. A fiatal báró, házigazdám, most suhog be egy szijjas pálca csapkodásával s mellém ereszti barbár hustömegét, szorosan mellém, hogy kitüntessen.

— Ugy aludtam, mint a bunda, mondja.

— Mint a juhászbunda, toldja meg, a feleségére pillantva, valami szemérmetlen készséggel a tekintetében. De a hölgy unott, kábult, ellenséges.

— Boldog vagyok, feleli fagyosan, leferdült szájjal, mint egy vesszõ, az aludtej egy rezgõ cseppjével az állán, amiről fogalma nincs. Ez annál fulminánsabb hatásu, hogy e fiatal nõ, a legrejtélyesebb felelõsségek tudatában, oly kinos rendet s fegyelmet tart fehér személye irányában.

— Egyél a karajból Elemér, szól a báró, s egy levegõs kézmozdulattal elém rántja a tálat.

— Ha jó puha a karaj, mi is eszünk, jelentik ki az öregek.

— Nem tudom, elég stilusos uzsonna ez Elemérnek, mondja Paula báróné azzal az átlátszó szerénységgel, mely a maga gõgje alá nyomja tárgytalan pretenziómat. — Az ember töri a fejét, ha ilyen müvészről van szó, folytatja, az ember gène-ben van, hogy tartsa jól az ilyet?

— Ez már igaz, hagyja helyben a báró, s mindenki egyetért vele, csak a tanitó hallgat, széltépte hajzatával a tányérján lobogva.

— Az ilyet! Az ilyet! dadogom elragadtatva.

— Hát igaz is, folytatja a hölgy, mert nem enged, könyörtelen nőneműségében, hosszu körmökkel, mint egy ősmadár. — Hát igaz is, ismétli, szőke fejének merev tartásával s a tejcsöppel az állán, — hát igaz is! Egyszerüen meg kellene halni, ha élni kellene művészek között. Vegyen a karajból Elemér, hallgasson és legyen kedves. Továbbá ott van minden maga előtt, hogy nyugtom legyen magától.

Mit mondjak? daloljak? üvöltsek, a husomba vájjam a tiz körmömet, amint megsebzetten el vagyok ragadtatva minden gyülölettől, ami csak van. S ami csak van számomra kín, s ami csak van gyönyörrel teljes e világon, ami csak van, ami csak van, egy nagyszerü Istennel

egy régi zürzavarban s egy régi harmoniában, mind fölérzem, mind megremegtet s marcangol e szőke női konty s e szőke sertéskarajok előtt, melyekből lepároltan, alig egy árnyalatnyi illata száll becstelen foghagymáknak, miközben künn lemegy a nap. Nem is ugy nyulok a villa s kés után, hogy e napszállta biborában, e vadszőllő függönyök között tűzvészes lombozattal, sorra leöljem shakespeari mintára mint Titus Andronicus, e szimbolikus ellenségeimet. A kezem lágy, a fejem sem ér sokat viharos halántékával, ahol a vér elernyedten lüktet egy malomkerék alatt. Mind itt vannak az asztalkörül a fényben, a szőke nő, a termékeny férj, a két öreg, a három gyermek, a nevelőnő s a tanitó szegény, mind itt vannak mint egy sérelem a világon s vajjon mit tegyek velök? Vajjon mit tehetnék, hogy ne szenvedjek? Ugy vagyok itt, mint egy nagy uton, tájékozatlanul e percben, s ez mind az élet körülöttem. Elfúlva, tündéri kábulatom már hangját

sem adja semmiféle indulatnak s lágyan csak elpergetem magamban a szavak futóhomokját, üres felületeken.

— Mi lelte? kérdezi a hölgy, oly kegyetlen közömbösséggel, hogy e kérdése értelem nélkül olvad el a hangján.

— Oh semmi, mondom, s megbotlom szinte a saját lélegzetemben, semmi. A nap lemegy, mondom még.

S felállok, örömtelen a fényben.

Itt vagyok még, vagy már nem vagyok itt, ezt kérdezném, ha igy lefogva, megváltó ösztönömet nem sebezné halálra S. báróék permanenciája. Mind nevetnek mögöttem, aztán ismét csend lesz, mind élnek, ülnek s lélegzenek. S lágyan gyülölöm magamban a levegőt amit lehelnek. Egy galamb száll, hova? Ha ezt megkérdezném tőlük, mit hallanék az asztal felé fordulva? Rémülten e kisértés elől, mint birák elől, hogy semmit meg ne tudjanak, a kertbe nézek, messze. A kertészéket látom, az egész családot, öntözőkannákkal a virágágyak körül. A

violák között bársonyos szinekben s vékonyszáru tulipánok között, a kertésznő zord lábszára világit, barnásarany bőrfelületével, dúsan megkarcolva. Nyugatról, a jegenyefasor fölött, az ég lobog egy máglyasorban s oly átható tüzekkel, hogy az egész boltozat a mélyben, egy fölgyujtott padlásnak tünik. A jegenyék levelei a csúcsban, csöpögnek a parázstól.

Egy ember jön csöndesen s csizmásan, szürrel a vállán, egy hosszu bottal s mintegy megázva a fényben. Amint közelebb ér, kibontakozva, azt mondanám, egy öreg szikla aki megy, rongyos daróccal letakarva, a leáldozás riadalmában. Most itt van, hangtalan a terrasz alatt, öreg juhászember. S miután letette a botját s a kalapját a botjára, két roppant lába a rengeteg csizmákban, sulyosan áll és mozdulatlanul. Két borzasztó gyökere egy emberi fának. Föld, csizma, ember, egymásba ragadva, a vad anyag érzését kelti bennem, mintegy első hangját s gyurt tésztáját homályos eredetnek,

régi magját az embernek a világ első napján. Az arca egy orr, két szem s egy homlok s a többi mind szakál, rövid, tömött, őszes szakál a szeméig föl, az ősi szőr oly dús bodraival, hogy az egész arc ugy tünik berakottan apró fehér csigákkal. A fejét, kétoldalt, a fülek vonalában, egy-egy félhüvelknyi kúp dagasztja föl a rejtély szent agancsosságára, s az egész jelenség, túl időn és koron, micsoda félisten vajjon a mezőkben?

Holott senki nem bánja, rá se néz senki, nem látja. Senki nem mozdul, noha az egész kert megtelik vele, az egész napszállta rajta gyujtja ki, hajaktól roskadó fején, két sápadt szarván mint két gyertyaszálon, a fénye glóriáit. Egy csésze kávét nyujtok le neki, naiv készséggel, mert szégyellem, hogy nem szólnak hozzá, nem bánják és nem fogadják, egy csésze kávét, lirai zavaromban. Amint fölhajtja s eltünteti a szakálában, ugy látom, alig élvezi. A kávé ízét, zamatját, cukrot s a tejszint mind-

ebben, a képzeletem követi a garatján s egy nagyot nyelek helyette. Nem tudok semmit, de ugy szeretném, hogy nagyon izlett volna neki. Az ember mozdulatlan. Vár, néz, hallgat és csak vár, azzal a királyi türelemmel, ami például a hold türelme, s azzal a rezignációval, amihez semmi föl nem ér s amit semmi meg nem alázhat. Hirtelen, a báró egy jelére, ugy hallom, meghalt az asszony s most már csak kocsi kéne, hogy a holttestet be lehessen hozni Kesére.

Sokáig nem felel senki. Az öreg se szól már, megmondta amit kelletett. Jó lesz ökrös szekér is, ha a ló mind igában van. Ember se kell, ha dolga van a mezőn. Elmegy ő az ökrök mellett.

S egy hangja nincs több e történetnek, egy rezgése nincs e masszivitásnak, egy ránca, semmi, mint a márványnak.

De még mindég nem felel senki. Valami néma, ólomkamrás tanács van, egy hulla, ló és ökörfogat körül, amelyben mindenki részt vesz, a bárónétól kezdve,

ajkbiggyesztve, a gyermekek obskurus lelkéig mindenki, az egész asztal a sok tányérral s dult pohárral s a tanitó egy fogpiszkálóval. Csak a nagyszülők nincsenek benne e hangulat tartalmában. Mint két régi kép lógnak egymáson, pállott olajművek! s oly nyugodtan egymás mellett, hogy e halálhir e naplementében csak épen annyi, hogy ők nem fognak meghalni. És még mindég nem felel senki. Megdermedve a széken, Paula báróné sovány fönségét szegzi e kisértő hulla ellenében, selyemszallagos gőgjét, mint kis zászlókat, bevehetetlen várbástyájáról.

— Még jó, hogy nem az autót kéri, mondja.

A báró szivarra gyujtott s a lépcsőnek fordulva hirtelen, a mályvák és a sárga rózsák fölött kifüstöli a száján rövid utasitását. A szür megrándul, egy ránca rebben, az öreg megmozdul s megindul a kerten át a majorság irányában, hogy az ispántól kérjen kocsit ottan. A lába nyoma, sulya, a két csizmája ugy

marad itten, bevájtan a nedves talajba, hült szobor helye.

— Itt állott, mondom, a földet mérve, itt állott, ha éppen tudni akarják.

Mind néznek elképedve. Egy tulsó front mered reám, s ugy rontana nekem, hogy menten fölkéselne. Már az imént is otrombán hibáztam, törvényeken s erkölcsökön kivül, kávétkináló extravaganciámmal, egy antik porcellánból! Most meg egy öreg paraszt talpát mérem, mint egy medvevadász! S már el is indulok utána.

— Érti maga ezt az embert? hallom mögöttem a bárót, a tanitóhoz, mint szakértõhöz fordulva.

De csak megyek a juhász után.

Az egész éjjel csillagok alatt jöttünk az ökör-szekérrel, az országuton. Abból a kis tanyai házból, ahonnan elindultunk, két gyertya lángja tüz utánunk az ablakon át, a homályban, de a káplán el-

ment már s a gyerek is elment vele, aki a szent kellékeket hozta. Egyedül a koporsóval, friss szalma közé ágyazva a szekéren, ugy hozzuk az öregasszonyt mint egy mezei királynét az uton, mint a rétek öreg tündérét földi fátylait levetve s hazatérve a csendben. Ugy hozzuk a négy kerék zörgésével, a sarogly ák nyikorgásával, egy kevés porban ami az ökrök lába alól száll, s ugy hozzuk földeken át, vetések mentén, mislingtáblák és utszéli fák mellett az alföldi tájak nagy égboltjai alatt, hogy soha oda föl nem érünk s a szikrasorból se hull le semmi hozzánk. Ugy hozzuk abban a kérlelhetetlen érzéktelenségben, amelylyel a természet, legmostohább anyánk, kiséri az ő szülötteit, egy sóhaj nélkül, ostobán. De mit is jelent e nyári éj közömbössége, sivár unalma s megdermettsége, még amugy szépen kihimezve is, egy magos teritő hieroglifáin? Kit sért, mit bánt, kit aláz meg s vigasztalan, kit vonultat el e lelketlen földi messzeség,

mikor emberi gondolatom, diadalmasan, a sok réteket, vetéseket, száz mezőt és legelőt, az egész földet, ami forog, egy maréknyi ragyának látja a csillagok között?

— Ne busuljunk, mondom az öregnek, mi is csak fönn vagyunk, ha lenn is megyünk, — s csak megyünk tovább az ökrök mellett.

Mégis ugy tünik, csakugyan, semmi sem él, csak épp a halott van itten, virulón az éjben. Holott friss széna illata száll, a viz megloccsan az árokszélen, békák zengnek s egy denevér is száll. Az ökrök lassan és fehéren, egy-egy félkört visznek magosan a csillagfényben, tragikus homlokukon. S a szekér gurul utánuk a kerékvágásban. De semmi sem él ebből egy örök uton, mely tegnap is az volt ami ma, évezredek óta ugyanaz az éjjel s ugyanaz az óra, s ugyanaz az ember, aki megy, illuziókkal. Elveszve térben és időben, ugy ballagunk ketten a zörgő szekér mellett mint egy legenda,

amit régen énekelnek valahol a csillagok alatt, s az ökreink is, széttaposott patákkal, a Hannibál ökrei lehetnének, nagy árnyékukkal a semmiségben. Csak a halott van ébren, leszögelt deszkái közt a szekéren s az éjben.

És semmi nincs itt abból, esküszöm, ami az éjjel nagy zsoltára lehetne, láthatatlan orgonákon. Egy-egy gémeskút gerince a ritkás tengeri között, s magányosan az éjjeli fényben, mint egy lerongyolt hárfa marad el hurok nélkül, tönkrecibáltan, a néma végtelenben. Olykor egy-egy árny hajitja el vagy vonszolja céltalan uszáját az ut mentén előttünk, egy vándor megy s beomlik a homályba s messziről bágyadtan, egy-egy komondor még vakkantja utána fáradt szerenádját, az éjben. Kis tanyai házak fekete kockáját, mint sötét foltok boritgatják lombtalan akácok, s a földek fölött, a szántások barázdáiból, zabtáblák s kihányt trágyák tömbjeiből, lucernásokon, szénákon s majorudvarokon át va-

lami zord terhesség és termékenység csapja föl nyers szagát elénk, az erjedés fuvallatával vaskos mámorokban, amelyen átvonul a két ökör, a szekér, a hulla, tömör egységben, mintegy bronzból kiforrva.

De már-már virrad, szürkén és nedvesen, mikor átdöcögünk a hid deszkáin, az árok fölött, a keséri földek határában. A füzekről fátylak oldódnak s mindenütt fehér párázat száll. A földeken végig, harmattal leburkoltan, dus nedveit sodorja az éjszaka magömlése, a betelt kéjek unalmával. Minden fáradt, nyirkos, ájuldozó e szürkületben, hidegen fölperzselt és áldozatszerü, az egész puszta kiteritve dermed, lesujtott növényerdejével hajnali ravatalán. A két ökör megy ázott szőrrel. S első legyeit döfködi a hátán. A dülőn vagyunk már s ott messze a mélyben, mintegy a föld alól gyulladva ki, az első fény, legszüzibb kezdetében, fölhasad az égre. Bevallom, nagyon fáradt vagyok e diadalszekér mellett. A

kastély előtt, a diófák mentén lemaradok, s bevégzem gyászszolgaságom. A szobám ablakából, a kerten túl, elkanyarodva az uton, mégegyszer látom a menetet, az öreg juhászt, aki megy csizmásan, a majorság irányában, skarlát egek alatt. A reggel zeng százféle sipján egy korai madárnépségnek. A harang szól a tanyáról. Aludni! Hogyan? A redőnyt leeresztem, a függönyt is behuzom, lekapcsolt pántjai között. Az egyik zsinór, megoldódva a szegen, sodort selymével a kezemben maradt, nem tudom hogyan.

Igy mult el az egész nap, s mikor fölébredek estefelé, ugy gondolom a kis öreg asszony, biztosan már a földben van. Mit tudok én, mi mindent uram, és mit érzek, kábult fejemmel e letarolt szépségekből, mikor felülve az ágyban, kis könyvem után nyulok! Végletektől végletekig egy sor hang kisért megfakultan, kis sebekre tüzdelten mint a tulipántok,

ezerszer több annál, százezerszer! mint amit itten följegyezhetek. De elakadva hősi határokon, elfulva önmagamban, a vonal zavar, amit a betüim füzére vet elém, s ugy kellene, hogy irni tudjak letakart kezemmel, hogy az áhitatomat ne rontsa a kezem mozgása a papiron. Nem szabad látni azt, mint támad a fény az emberi gondolat nyomorából, ha ugyan fény támad! A világot számomra a munka rontja el s csak Istent imádom, láthatatlan műhelyében. De nem tudom, hogy oldódott le a szegről, e függönytartó selyemzsinór. S főleg az aggaszt most már, hogy nincs hozzá egy hangom.

Csöndesen benyitok a szalonba odalenn s egy nagy lámpa fogad, zöldernyős fényével, árnyékosan az asztalon. Egy másik lámpa, a zongora fölött, erősen bevonva, alig világit a billentyükön végig, amelyeken két fehér kéz kergeti egymást, a gyürüs ujjak sáskajárásával. Az első impresszióm az, hogy a bárónénak több ujja van, mint amennyi

kell egy bécsi keringőhöz, vagy talán kevesebb. Több vagy nem elég, mi ez? A kérdés ugy nyulik fel előttem, mint egy hegy. Meghátrálva, egy karosszékbe ereszkedem, a szoba sarkán, a homályban, lágy gyülöletem bársonyába ereszkedem a homályban.

Egy percig csend lesz, mert mind itt vannak felém fordulva s ostromlón, hol voltam az éjjel? Oh felelnék ha merném, főleg a két száraz öregnek, érzéktelen a zenékbe mártva, felelnék, hogyan? mit? micsoda apokalipsziákat, két ökörrel, aki az éjben megy! A szám izzó a szavaktól, szavak szárnyától, szárnyak szavától, pacsirtacsattogástól! Lázaktól ékes szótagok torlódnak bennem mint egy erdő, mind szállnak föl s zuhannak vissza, milliónyi szó, minden nyelv kincsesládája, sikolya, sipja, celesztája, zengő rajzása, hangyabolymiriádja, szavak, amelyek már nincsenek is többé, vagy csak lesznek még egyszer a világon, ez mind lehull rám, mint egy eső. De ki kell hogy tér-

jek, a szemem lezárva, e baráti csoport elől, amelyből két uj arc, két uj vendég a családból, szennyesen bámul mint egy régi fal.

— Ne kérdezzünk semmit, mondja az egyik. S a báró, röhögve, egy kis csésze feketében kavar.

A gyermekek kivonulnak a nevelőnővel s a tanitóval.

— Mi is megyünk mindjárt aludni, mondják az öregek.

— Mivé leszünk! mondja tréfásan a báró.

Mégegyszer akkor, Paula báróné, a zongorának lendül fehérben, kinyult kezekkel mint az árnyék, a lámpa holdfényében. Az ujjak rögtön, ficánkolón és válogatva nyomkodják le a billentyüket, melyek lágyan engednek, elmélyedve. Semmit se hallok abból, amit játszik, oly mulékony előttem az egész, oly tárgytalan ritmusokon elhangzó! De meghuzódva a magam kis szögletében, mereven csak a kezét nézem a hölgynek, az idegeim fölfeszültségével, két bus kezét

uszkálva a zongorán. S hirtelen ugy látom a félhomályban, ott messze a mélyben, a billentyük fölött, hogy e két kéz, mindakettő! olvadni kezd! Mindegyik ujj, külön-külön, tünedező izületekben megrövidül, kevesebb lesz, leolvad mint a vaj, elcsöpögve a gyürük fölött, melyek zörögve lemaradtak. Kéz nélkül most, maga a csukló dul s dörög s amint leolvad ez is s a fél kar is utána, egy percig a két könyökcsont zongorázik, mint egy hangutcát kövezve, aztán ez is leolvad a vállig. Akkora váll döcög, féloldalt fordulva a soron, elolvad, a fej zuhan s végiggúrul a billentyükön egy viharos kromatikában. Soha álom enynyire nem volt jelen, soha tünemény ily megérzékelt, kidolgozott, valóságokkal terhes.

Fölriadva, a hölgy kezét nézem, kutatva, amint gyorsan közeledem.

— Boldog vagyok, hogy megvan, mondom s már mennék föl a szobámba, hogy pihenjek. De még itt vagyok, a

falnak tapadva. Valami készül itten. Mind intenek, szemhunyorgatva, a hölgy is int, titkos jelek röppennek. A két öreg kicsuszik egy nyikorgó ajtón, a báró is megy a két vendéggel, szivarfüstös ködökben. S csak mi vagyunk itt, mi ketten.

A zongorának dőlve, fehér ruhája redőiben, mint fehér fátylakba fagyva, egy percig hallgat a szőkekontyos nő. A feje a vállán van megint, hosszu nyakára forrva, igen rejtélyesen. Oly nyugodt, hogy ezt alig lehet kifejezni, talán senki nem látott nőt ilyen nyugodtnak a pillái nyugtalanságában, holott egy-egy arcizma is valami értelmeket vetit, parányi elhajlásokkal a szájszögletek felé. Soha nem álltunk igy, szemtől-szembe egymással, az életben. Az életben, mondom, amint szédülök e szótól. Az üres terem, a zöldernyős lámpa, a sok feslett butor az éjszakában, a zongora a csendben s a csend a zongorában, mind behatárol, micsoda zord sorsszerűség kinjával, no mi? el vagyunk veszve, érzem, mindaketten!

— Mit akar mondani? kérdem, mert már nem állom e pelikánt.

— Hát nézze csak Elemér, feleli, a szavait vontatva, egyszer nyiltan beszélhetünk mostan. Nem mintha mi nem szeretnénk magát, de mégis jobb volna talán, ha maga menne innen! Nem mintha terhünkre volna, de maga mindent megbolygat itten. Nem mintha és nem mintha, de maga alapjában egy erkölcstelen ember, igazán.

Oh van itt egy sóhajom, ha igaz, egy nagy lélekzet, sok levegő amit fölszivok magamba. Illattal s méreggel teli szám, a torkom is betelve, az egész világot lenyelné rögtön, ájuldozón e megfulásban. Valamit dadognék, mit mondhatnék? elakadt ember, az életével egy szögön! A zsinórom leoldódott, gondolom hirtelen. A hölgy, a lámpák mentén, a küszöbre ért, ugy látom végérvényesen.

— Mi az? kérdi a hangomon túl.

— Oh semmi, felelem.

— No lám!

— Igen. De képes volnék meghalni, hogy maga meglássa, mi szépség van a világban egyszer.

És ez most nyilván az utolsó éjszakám Diós-Keséren. Itt vagyok megint magamba lám, a kis könyvemmel s eltöprengve: „Ha maga menne innen!“ Ha csakugyan! Ha elutaznám! De az ut oly nagy, oly mély elõttem és lágyan visszahajlitja rám ködfátyolát a porban, légies tehéncsordákkal amint mennek, az egész nagy ut a kis kacsákkal, az árokszéli tündérfiuval, aki kék szemekkel bámul rám, egy népvándorlás legendájában. Az egész nagy út itt van, mint mikor jöttem, mint mikor mások jöttek, ezrek jöttek, az ibolyaszin díszkocsissal mikor jöttem, csak éppen, hogy vissza nincsen többet! Itt virulok el, örömtelen, ki tudja, valami rejtélyes makacssággal a szivemben, ami az õnzésem is lehetne, hogy soha többé ne mozduljak. Amit kizeng

s kitermel végre, passziv gyülöletem ez éjben, virágját hullajtva, csakugyan több vagy más mint amit hittem. Minden számitgatásaimon túl, ugy vagyok itt leteperten, lelki aritmetikákban, búsan kiteritve, emberi nyul. Elrémülve követem sorrul-sorra, az irásom fölkuszáltságát mint egy dult tarlót vagy répaföldet a papiromon, ahol meghuzódva, nyomorult életemet óvtam, szavakkal agyonzabáltan. Nyilván minden téves és sötét, mert minden végtelen. Mit irjak még ide, hogy értelme legyen? Ami fájdalom, vágy, ábránd gyötör, egészen biztos, hogy nincs kivül a világon, mert csak azt találhatom ki, legszélsőbb elvirágzásomban is, kizárólag csak azt, ami van. De gondolom, veszélyes fény az, amit a lélek önmagában gyujt s ki tudja mit jelent az emberi indulat, ha minden végleteken túl fölérek vele oda, ahol már nincsen ut. Gyülölök? Szeretek? Nem tudom, mert minden határok mögött, egymásnak ivelt világokon amint fönn

összeérnek, ugy érzem néma már a csúcs. Már itt minden egyfélét jelent, nedvek nedve, harmatok harmatja, holt szemek könnycsepp-kivonatja, vajjon mit? hogy kérdezni is alig merem e kéjes irtózatban. Próbáljam még? Hogyan? Már ugy irok, hogy alig követem magam. Hangnak s visszhangnak, mozgásnak, fénynek s árnyvetésnek, elkomplikált szövevényeknek, egyetlenegy primitiv egysége van bennem, s kiirva minden szavamat csak annyit tudok, megtisztultan e szemetekben, hogy igen, vagy nem, vagy megforditva, mert mindent érzek és semmit sem. Ha nem csalódom, egy nagy egyszerüség mártirja vagyok.

Lenn van egy ág a diófasoron, egy szép, öreg, lombos ág, aki lehajlik az ablakához. Ha ide felkötöm magam, a lombok között elepedt arcom, haloványan, a kõpárkányhoz ér. Reggel, álomtól, ágytól harmatosan még, ha üdén megnyitja a zsalukat a fényben, ott leszek előtte, ott leszek!

Tündéri éj, hogy soha tündéribb nem lehet, ez mind olyan a sok föld, kert, mező és rét, mind egy esemény a csendben. A jegenyék ugy álmodják hegyesen, a ciprusok magányát. Messze a nagy kaszálón, egy kevés tüz ég a mélyben, s olykor egy-egy tehénbőgés zug át a homályon, mint őskori teogoniákon. Minden bilincsem lehull, oly lágyan, hogy már lágyabban nem lehet, hol szenvedek még? holott minden oly becses volt, oly jó szenvedés és nem elég! Hol mondtam azt valaha, hogy könyörtelen az ég, mikor ily dallamosan gurulok most a magam ökrösszekerén? Még várjak, aludjak vagy föloldódjam örökre e szépségben? Künn virrad, látom, az ablakom tárt szárnya mellett, szabad-e még, hogy lelkesedjem? Ez nem a tengerek hajnala, mikor a nap arany-kévéit fésülgeti s ugy hullajtja le, csakugyan mint aranyhajakat, egy viz-sivatag lávájára. Ez nem a hajnal a hegyekben, mikor az első fény szüzi szemérme mint a gyémántszikra

gyul ki egy fehér szirt fokán, a többi csúcsok fölött. Ez csak a magam reggele, az enyém! mikor megindulok egy selyemzsinórral a kezemben.

Viola Pál pályafutása.

Zseni, vagy nem zseni, — soha senki pokolibb képeket nem föstött... Mártirokat véres koponyával, tébolyodott menyasszonyokat mint a mályvavirágok és mályvákat, mint a tébolyodott menyasszonyok. Az ecsetvonása Munkácsy erejére vallott. A szinei az őserdők minden árnyalatát zengték. A témái emberi hegycsúcsokról gördültek le, nagyszerü fájdalmak panaszával. És senkinek nem kellettek bizony.

Nyilván volt itt, ezen a palettán, valami baj. Valami tragikum a zord

Viola Pál körül. Fölösleges ezt kutatni. Csak ugy élt szegény, elveszve az inségben, elkárhozott sorsa rejtelmével. A művészeket, biztos, valami különös végzet sodorja . . . A művészeket! Ezt nem lehet tagadni.

— Majd egyszer, egy nagy vásznon, ha lesz pénzem! mondta. — Majd akkor! Atyauristen!

És ugy beszélt, szabályos értelmek nélkül, inkább csak a hangja szinével, vastagon és elepedve, mint ahogy föstött Viola Pál!

Aztán sokáig nem látta senki.

S mikor hazajött, két ujja hiányzott a jobbkezéről.

— Nem baj, mondta, ez igy még heroikusabb. Az ecsethez elég ami maradt. Az ököl! S a lelkemnek nincs semmi baja, — ezt mondta.

És közben borzasztóan szegény volt. És továbbra is szinte lázasan szegény volt. És olykor legfölebb ha Szinyei-Merse bácsi elvitte vacsorázni, bár rettenetesen

sokat evett, a legdrágább időkben. Késhez, villához sem kellett csak az ököl.

— Majd egyszer! — mondta.

És talán soha nem is mondott mást.

S akkor, sokáig, nem látta ujra senki. Mégis föltünt egy este, ragyogó szemekkel, kigyúlva! Lázas napi munkája még vibrált benne. A lelke sajgott az örömtől.

— Megvan a nagy vászon, vallotta be, elborulva. Emberi küzdelmem az Istennel, megvan! Krisztust föstöm a kereszten.

És az ajkát harapta véresre.

Valami keserű titok lebegte körül, valami ragyogó sötétség glóriája. Micsoda bünöket sodort elepedt zsenije, micsoda halálos tusákat vivott, csakugyan, művészi vágya mámorában? Mi volt itt e feldúlt koponya körül, amelyen a homlok mintegy a végtelenre nyilt, a ráncai ijesztő labirintusával? Mit rejtett? Mit akart? Hova röpült el? És gyakran sirt, egyedül egy asztal végiben este, néma és nagyszerü könnyeket, egy pohár feketébe.

Akkor többen, majompajtások, ott lep-

ték volna meg magányos munkája sasfészkében, az ötödik emeleten, mint egy hegycsúcson, odafönn. Az ajtót döngették. Zárva maradt. A kilincset rázták, hiába. Zajos hangok hivogatták kivülről.

Nem felelt. No persze! De a kulcslyukon át egy-egy hirtelen mozdulata látszott, egy karlengése az állvány előtt. S egy távoli hang hallatszott, egy rettenetes emberi hang hörgésszerü tremoloja, ami tartott! ami tartott!

— Mi az? kérdezték megremegve a fiatalok a küszöbön.

És senki nem tudott semmit.

És Viola Pál már nem is jött többet.

De még nem volt készen a munkájával, amikor letartóztatták.

— Hát tehetek róla? kérdezte egy gyönyörü kövér ember a rendőrkapitány előtt, tehetek róla? Egy Krisztus képet rendeltem Viola urnál, házi kápolnám számára, mert már mindent vettem, ami csak van s csak épen házikápolnám hiányzott még, a pappal benne s egy

nagy Krisztussal a falon. A művész urtól nem tagadtam meg semmit, amit csak kért, adtam, mint egy igazi mecenás és minden, sulyos százakat! Tehetek róla, ha egy élő embert feszitett ki és hagyta lógni ottan, naphosszat, étlen-szomjan, — ki hallott ilyet, szabad kérnem?

— De hát hogy fessem Krisztust, felelt a festő csendesen, ha nem egy élő ember után? Hogy adjam vissza gyönyörü agoniáját, ha nem látom, vonaglón, magam előtt? A sulyos százakat, hát bánom én! Mind odaadtam annak az isteni modelnek, hogy csak kitartsa ezt a pose-t! Mind odaraktam a százakat a lába elé, hogy csak maradjon, hogy csak szenvedjen, hogy csak kinlódjon s csak birja tovább, csak birja! birja! s én nyugodtan dolgozhassam.

És a szeme kigyúlt mégegyszer, a munkája gyönyörü emlékén.

És akkor behozták bünjelnek a képet.

Egy rettenetes isten volt, egy vézna ember keserves meztelensége, a kidülledt

bordák rémségével, kikötve egy keresztre. S kinlódva, megfeszült inakkal, a maga mártiromságát dadoghatta, üvölthette már, a nyitott száj vonaglásával s a verejtékét habzsolgatva, mely az egész arca köré valami ezüstderengést vetett. És a szemek, elborultan a vérben, rémülten meredtek le, valami menyei igéretre.

— No nézze! szólott a kapitány, szigorún s mint egy gyilkoshoz, no nézze!

— Oh istenem, csak még egy napig élt volna! sóhajtott föl Viola Pál. Egy napig még! Hogy egészen kész lehettem volna!

S ez volt az ő rövid pályafutása. Mert akkor levezették a tömlöcbe és hosszu évekre elitélték.

Az özvegy.

Meghalt, de bizony meghalt Jóska Ferenc fiakkeros és éppen most költözött el abból az alacsony budai házból, ahol két ablak nyilott az utcára, a kövezettel majdnem egyszintesen. A bevégzett földi sorsok szaga áradt a két ablakból némi lankadt virágillattal, ami már nem segitett. Egy nagy szürke égbolt világitott. A szomszédok mind kibujtak, mint a dombos utca őslakói, akik soha nem élveznek semmit és most lelkesedtek a temetésért azzal a homályos meghatottsággal, mely a legnagyobb érdeklődést rejti. És akkor kijött Jóska Anna, egyenest az ablakon át, mert a

kapun a koporsót hozták. Es a gyászruháját megemelve két hussal duzzadt harisnya fölött, ájtatosan lesiklott a járdára. Az özvegy!

Micsoda nő volt ez, drága szivem! Mint minden nő, biztos grandiózus és halhatatlan abban a fájdalomban, amelyben nem hitt senki, még ő maga sem nyilván, amint jött alázatosan a bánat utján és meggörbülve, és sirni is próbált a látványosság kedvéért. De szivtépő buslakodására, mint egy hegedü szonoritására, az emlékei némi szurdinát vetettek, mert micsoda élete volt e zord kocsis árnyékában! Beütlegelve és kéjekben martirizálva, a maga fekete sorsát cipelte e bevégzett sors után, s azzal a mély és titkos derüvel a lelkében, mely a legnagyobb csapásokban is csak segiti a nőt. Volt egy-egy hetyke lépése is közben, ahogy eddig sohasem mert járni. És lassankint a fejét is felvetette a fekete fátyla alatt, és szürke felhőket látott az égen, amint messze szálltak.

És hirtelen egy dushajzatu, nagy gömbölyü fejet is látott, mint egy szőrös dinnyét a magasban, a halottaskocsist! Sötéten ült és méltósággal hajtott két keserü állatot, földiszitve fekete gesztenyefavirággal. De magyar dolmánja ezüstzsinóros kopottságában derengett és feldult fejét a termékeny hajakkal, egy hősi kalpag födte, kissé féloldalt fordultan, gyászos magyarosan. Igy hátulról kimagasodva a bakon és föllendülten a levegőben egy elavult vitézhez hasonlitott.

De a többiek már elmaradtak ekkor, lepletykázott részvétükkel s a Farkasrét magányában egy kis csengő szóllott az üde reggelben, holott még mindig szürke felhők szálltak. Az özvegy csöndesen állott a kocsi mentén, egyedül. A lovak lehajtották bóbitás fejöket, ösztönös szaglászással s aztán megindultak vissza. Két ember hányta a földet és tragikus tremolók hangzottak el a koporsó fedelén. Olykor egy lapátnyi homok az özvegy ruháját érte. Rögtön lerázta magáról és

bámult azzal a magasztos közönyösséggel, amit csak nők tudnak a férfiak sirja előtt. Aztán megfordult és jött. Az élet, uram isten! Valami bölcs dolog volt bevégezve mögötte. Mit is várt volna még itten, mit is várt volna, szegény özvegy ?!

Hát csak jött, megenyhült magányosságával, elvégzett meghatottságával, befejezett halott-tartásával az ismeretlen utak irányában. De rögtön, a mezők végén, az első fordulónál megpillantotta a bóbitás lovakat, megroggyant mozdulatlanságban, mintegy ébenfából faragva. És a diszmagyaros gyászkocsist is látta egy zöld korcsma küszöbén. Illően köszöntötte, mint egy uj ismerősét egy ünnepségben, egy fekete személyiséget ezüstzsinórral az opálos végtelenben. A fátylát felvetve, kissé avult arca feléje szegeződött, fehéren e magányban s azzal a maró nézéssel, ami utóljára van. Az ember megnőtt igy talpon, csizmásan s feszes nadrágban s azzal a hősi kucsmával a fején, amelyből egy varju-

toll tüzött elő. Pórias lényét az ezüstpaszomántok valami zord szittyaság presztizsébe vonták s fölcsapott bajusza hetykén szögelt, vörös borokba mártott nagy szája körül. S mindehhez, szavamra, még lelke is volt! Mert rögtön mondta, invitálva:

— Hé, ténsasszony, ha felfrissülne, szegény özvegy miért ne?

Felfrissült bizony, ivott egy pohárral.

— Az is kocsis volt, mint maga, — panaszolta.

— Kocsis, kocsis, csak mind egyfajta az, mind lefordul a bakról egy nap, felelte a diszes legény, elragadtatva.

S még ittak s még busultak, estig. Aztán jöttek haza Budára, a gyászhintó bakján, egymás mellett. Előbb a rétek mellett jöttek, aztán a néptelen utcákon, kis utcákon gázlámpások mellett. A lovak csöndesen lógatták gyászsüveges fejöket s a kerék zörgött a kövön. De ők ketten a bakon, mind közelebb simultak egymáshoz.

Öreg mágnás.

Gróf Hohenegg-Kelencsey, zászlós úr, a legnagyobb úr, és még főrendiházi elnök is, olyan finom ritka kis öreg ember volt, hogy üveg alatt lehetett volna tartani avval a kis pofikájával, amit a sok ránctól már nem lehetett borotválni s avval a finom, fehér, ugyszólván ősi hajával a fején, mint egy drága prém, amit megóvtak. Foga már nem volt. Mikor evett, az álla az orrához fölért.

Egy este, az uj szép magyar balettet nézte az Operában, amikor hirtelen, az egyik táncosnő, a tündéri füzérben, ugy megtetszett neki, hogy kampós botjával

rögtön föl akart nyúlni utána a szinpadra és lehúzni magához a bokájánál fogva. De ott volt, közbül, a zenekar.

Másnap, Tuby Lucy, — ez volt a táncosnő neve — már épp ugy hozzátartozott az öreg mágnás suite-jéhez, mint a huszár, a vadász, a két komornyik, a hét plaid, a puska és az irlandi cetter. Gróf Hohenegg-Kelencsey kimondhatatlanul boldog volt. Órákon át Lucy mellett, az öreg rajongók elbüvölt szájtátásával nézte ragyogó ifjuságát, olyan kedves kis sipongó hangok kiséretével, mint a kanári, ha a salátát hozzák. S lassanként, sajnos már ingatag létföltételeinek egyik főalapja lett a leány. Már nem tudott élni nélküle.

— Ez az a bizonyos Tuby *or not to be* Lucy, mondta gróf Thurein-Ernöffy, aki a legszellemesebb ember volt a Kaszinóban.

És akkor, egy reggel, fehér csipkéi habfellegében az isteni Lucy megborzongott.

— Aranymadár, rosszul érzi magát? — kérdezte aggódón Hohenegg.

— Anyának érzem magam, — vallotta be a fiatal nő.

— Nem baj, — hebegte az öreg mágnás, — nem baj. Az anya szent, a gyermek szent. De az apát, azt megölöm.

Az emberi lélek egyik furcsasága, hogy imádja a nőt, a nő gyermekét is, mindent, csak ép az apát gyülöli, mégha soha nem is látta. De mivel finom kis öreg főúr, sokkal gyöngédebb is volt, semhogy vallatásokkal kinozza a leányt, egyszerüen lejött a palotája első emeletére, s ott rögtön, az egyik Muzeum-utcai fronton, egy nyomozó-irodát rendezett be, telefonközponttal, térképekkel, irógépekkel, fotográfmasinákkal, ujjlenyomatokkal, s Londonból hozatta a detektiveket. A legnagyobb aparátussal dolgoztak, mint egy gyárüzem, éjjel-nappal, egy ismeretlen apa fantasztikus öntvényén. Mindenkit kihallgattak, megfigyeltek, legépirtak, lefotografáltak s leujjnyomattak — hasz-

talan! Az öreg mágnás, elborultan jártkelt, valami reszketeg izgalomban. És rosszkedvében odáig ment, hogy lesujtó megjegyzésekkel kisérte a főrendiházban a kormány javaslatait, elnök létére! az emelvény közepéről! amire még nem volt példa a magyarok történetében.

Végre egy nap, az iroda babyloni postájában, a következő rettenetes levelet találta:

„Hiába próbálja ön, elég gyáván, másokra hárítani liliomtipró alávalóságát. Ön az apa! ezt mindenki tudja, vén huncut!“

— Én! dadogta, elfúlva a levél hangjától, egy Hohenegg-Kelencsey, akinek igy mertek irni! És lerogyva egy karosszékbe, a zárt pillái remegésével, öntudatlan átengedte magát a névtelen levelek mérgének.

Aki nincs hozzászokva az ilyen anonym infámiákhoz, csak annál jobban reagál elbóditó sugallatukra, hogy képtelen védekezni ellenük, főleg ha csak egy árnyékát rejtik némi valószinüségnek. Bizonyos

megközelithetetlenségeket, mint a gróf Hohenegg-Kelencsey magas szféráját is, ugy éri az effajta szemét, mint ahogy egy pók hull alá egy királyi ágyra. De egyenesen halálos ez a méreg, ha oly rágalmakban oldódik fel, melyeket elepedt hiuságunk mohón fölszí magába, a lelkünk titkos vágyaiban. Itt volt egy vád, mely durva szavakba burkoltan, ép ugy tudta mit akar, mint ahogy az a tréfás ember tudja, aki a maga ajándékgyémántját, egy piszkos rongyba csavarva, nyujtja át. Meglepődve, elérzékenyülve, földerülve s felejtve e gyalázatos hangot, gróf Hohenegg-Kelencsey elbüvölten, az ajkához emelte a levelet.

— Hogy erre nem gondoltam! morogta, fogtalan örömmel.

És még abban a minutában feloszlatta az irodát és feljött, drága kis öreg mágnás, a gyönyörü hermelinhajával, az első emeletre és diadalmasan magához ölelte Lucyt.

— Megöltem az apát, mondta, és most még jobban szeretlek!

Nikolaj Bibikoff.

Mikor a vonalak fölbomlottak s egy végtelen tömeg, fegyver nélkül, a föld alól kipattant, mint egy szédületes emberitermés valami isteni magvetésből, és mikor mindez, ujjongva, megrengette a földet, a levegőt, az eget örömrivalgással, dalokkal és hozsanákkal, akkor akadt néhány százezer katona között egyetlenegy ilyen Nikolaj Bibikoff, egyetlenegy ilyen barom, aki azt mondta: én nem! nekem nem kell fegyverszünet, én

nem kötök békét, én itt vagyok és itt maradok és én tovább harcolok! Egy ilyen Nikolaj Bibikoff.

S a többiek már mind indultak Szmolenszk felé, s ő itt maradt Nikolaj, ő itt maradt, magányos ember és utolsó katona e végtelenben, e sivatagban, egyedül a háboruban! A puskája mellett, az árokban megvonult, mint egy állat, aki megszokta ezt, aki elundorodva a nedves szalmája nyomorától, leomlik rá boldogan! Ami volt körülötte, elhajitott munició, rongy kis kenyér, mind összegyüjtötte, hogy birja a csatákat, egymaga, tovább! Es órákon át, elmerengve, fölkészülve, a parancsot várta a rohamra! A telefonnak szegzett szemmel leste a csengőt, elborultan. Föl is kapta a kagylót, beszélt, kérdezett, felelt is valami képzelt hangra, egy fantom hangjára a távolságon át! „Éjfélkor! — mondta — pontban, *da! da!*" s megint leült és várt.

Az emberi lélek legmélyebb sötétjébe kellene leszállani, a lelki ingová-

nyok fenekére, s vajjon hová a pokolba még, micsoda örvényekbe, ahol anatómus és emberbuvár még nem kutatott soha, hogy meglehessen fejteni e mulhatatlan gladiátor rejtélyét. Ki volt ez a Nikolaj? Egy egyszerü pásztor az Ural csucsán, ahol bronzzá sülve a napon, asztrakán-juhokat őrzött, vadjácint között. Isteni magányában, fönn a hegyen s a sasok alatt, talán sohasem olvasta a nagy orosz irók regényeit szomoru parasztokról, s nem tudta milyennek kell lennie ilyen nagy alkalmakkor, mennyire olvatagnak, békülékenynek, álmodozónak, nem tudta, a szerencsétlen! Vagy talán ezek a nagy orosz regényirók nem ismerték, annyi százmillió orosz paraszt között ezt az egyetlenegy figurát s egy magyar irónak engedték át, hogy mostan fölfedezze. Hát nem bánom. Az Ural nem vonzotta többé! „Hol vannak a juhaim már! rég fölfalva!“ gondolta. Szmolenszkbe se vágyott, mint az a többi, mohó százezrek mind, holott szép leá-

nyok voltak ottan, összegyüjtve egy házban. A lelke, megdermedve, leoldódott az élet fonaláról s elvesztette régi ösztöneit. Elfulva a vérben, fölhajszoltan, agyonkinozva halálos tusákban, minden érzéke négy esztendõ alatt, mint egy áthangolt hegedü, más húrokra pendült, s megkérgült szokását az árkok világa kötötte le, mint a gombát a pincék éjszakája. Letörve a szenvedésben, lelki elváltozásai fölött olyan tar barázdák lettek, mint az ökör nyakán az iga alatt s amelyeken nem fog többé, se kenõcs, se balzsam, se hit, se remény, a legszebb hajnalok elõtt. Egyszerüen már nem hitt az emberben Nikolaj. Elundorodva, ugy fordult vissza, sivár elunottsággal, e megváltó derengéstõl, mint ahogy keserü fegyencek omlanak vissza nyitvafelejtett börtönkapuk elõtt. A küszöbön túl, ez már nem az õ világuk többé . . .

És akkor, éjfélkor, és minden éjfélkor és lázas telefonálgatások után, rohamra indult! Egymaga a végtelen földeken,

dühösen neki lendült, szuronytszegezve, egy tündöklő hold ábrázata alatt, mely elképedt ezüstben nézte, egy ferdült száj vonaglásával. És amint rohanó alakját, fölnagyolva és ellengetve, az árnyéka kisérte, fölüvöltött bátoritón mint nagyszerü illuziókra, mint bajtársaira, pajtásaira, a többi katonákra, akik együtt rohannak vele! S bedőlt az árkokba szemközt! És beledöfött hullákba és marcangolta őket halálos tusákban! És jött vissza, diadalmasan! És ez igy tartott heteken át.

Egy éjszaka, amint ballagott haza az árkába, lihegve, de győztesen az üres állások és fedezékek között, hirtelen valami nyöszörgést hallott. Valami sajátságos, megejtő hang hivogatta, mint egy magányos panasz, elmosódva s oly kisértetiesen a térben. S amint jött e hang után s megtalálta, rögtön egy nagyot bámult is, meghajtott feijel s földerülve Nikolaj! Az árok végében, egy rongykosárból, nyirkos szalmáról, két gyönyörü szem nézett föl reá a fényben, egy nősténykutya

tekintete szegződött rá valami halhatatlan anyaságban, könyörgésben és fájdalomban, négy ujszülött kölykével az emlőjén.

S akkor, vad harcos e pokolban itten, hullák között, melyekkel birokra kelt, hajdani pásztor az Ural csucsáról, az egész testében megborzongott! Fölsóhajtva, a tulai Madonnát hivogatta, a csodák-csodáját, ikonáját, e fölszaggatott rengetegbe, ahol már nem volt egy falat kenyere, amit megoszthat, amit odaadhat! Elborulva s tanácstalan, magábamélyedt, mintegy fölitta a lelkét, mint egy rettenetes poharat, szinültig könynyel. „Hát igy nem, hogy ezek itt éhenvesszenek, hát igy vége, hát igy nem lehet nekem se tovább!“ — töprengett. És rögtön, a puskáját elhajitotta, letört egy faágat, rácsavart egy rongyot s meglobogtatta a láthatárok irányában, megnőve a hold alatt, mint egy óriás a térben. Aztán, gyorsan, felkapta a kosarat a vállára, s megindult vele Szmolenszk irányában.

Közönyt-közönnyel.

Ez egy bus kisvendéglõi terrasz volt, magosan a Balaton fölött, ahol magamban vacsoráltam holdfényben és éjjeli lepkék tébolyával egy villamlámpa körül és két szál cigány is zengett. Uram bocsáss, zengett! az asztalok legvégén, egy öreg cserfa alatt. De odalenn a mélyben, a csöndben és az estében, a partmenti jegenyék ciprusoknak tüntek a tó körüli bánatukban, amint õrizték a viz tündöklõ tükrét egy másik ezüst tükör alatt, ami az ég volt, csillagtalan.

S egyszerre csak ott termett az asztalomnál, Récy Pista drága pajtásom. Már azt hittem rég elveszett!

— Jaj, dehogy! — mondta jókedvüen, a kezemet rázva — rossz pénz! kinek kell?! nem vész el!

És kacagott, a hogy csak huszártisztek tudnak régi közmondásokon.

— Egy kis fogság, — folytatta — négy év! csekélység! De komisz volt. Es az embert elfelejti a tulajdon felesége!

— No nem baj! — biztattam. — Most itt van az asszony! Megvan! — tettem hozzá lelkesen és titkos értelmekkel.

— Itt van? — kérdezte egy csöppet elborultan. — Hol?

— Hát annál a virágos asztalnál ottan, a szárszói grófékkal — feleltem meglepetve. — No nézz csak! Hát nem ő ül ottan?

De mennyire ő ült ottan, személyesen, hajlékonyan mint egy patkány és sápadtan a szőke fejével, Récy Lina, hires gyönyörü, egy szál fehér ruhában

s a legszebb kék szemével ami csak volt, mint a Balaton tündére, egy öreg gróf nyári ünnepében. Diadalmas lénye körül, ragyogón s lobogva, szinte eloszlott és eltünt a bus kis terrasz falusias nyomora, a csorba pohár, pecsétes abrosz, a félszemü cigány, a szunyograj a lámpához ragadva és csak a hold világitott és az egész nagy este érte volt! És a jegenyék odalenn, és az opálos fények a tó fölött holt ezüstbe dermedten, és egy-egy sirály ha fölmerült tárt szárnyakon a tejfölös egekben, csak érte volt, az egész nagy este!

— Hát tőlem most már ülhet ottan és nem is a szárszói grófékkal, de a római pápával! — mondta a barátom. — Nekem most már ülhet mint a tyuk a tojáson, még csak oda se nézek! Soha meg se látom! Ennek vége pajtás. Válunk, sőt! már el is váltunk.

— No lám — mondtam, hogy mondjak valamit.

— Holott jövök át Berényből, de

jövök ám! egy jó kis lovon minden este S csak azért jövök, hogy meg se lássam, hogy tüntessek, hogy meg se látom, hogy jól megértse, hogy az én számomra nincs is a világon. Volt, nincs. Ez az élet. No Isten veled pajtás!

Azzal nyujtotta a kezét s lovaglópálcáját verdesve a combjához, amint az szokás, vidáman megindult. És olyan szuverén tekintettel, fölénnyel és nyugalommal haladt el a virágos asztal mellett, hogy azt hittem mindjárt összeroskad.

A hires gyönyörü még mulatott egy ideig, nagyszerü és irányzatos kacagásokkal, melyeket sodort a szél. A Balaton már elmerült a mélyben, távoli fénylésekkel. De a jegenyék tetején egy-egy csillag jelent meg, alacsony pislogással. És a nyári éj fátyolos homályából kimondhatatlan gyönyörüség szállott. És már nem volt itt senki. A terrasz kiürült és egy utolsó villamkörte alatt a két szál cigány pénzt számolt egy tányéron. Akkor magam is hazamentem.

Az erdőn jöttem, a domboldalon. Milyen szép erdő! gondoltam, milyen nagy erdő! És hirtelen megálltam a csillagok alatt.

Fehér árnya hajlékonyságával, Récy Lina egy fatörzsnek dőlt, lezárt szemekkel, kifeszülve! Dus haja kibontva, a lehajló ágakba akadt, megtépve, odakötözve, szőke mártirhajak. De az ajkához tapadva, az a másik, az egész életét élte vissza, megsemmisülten a lombok alatt.

Az utolsó Hamerstein.

A szalmán feküdt, szétroncsolt koponyával, fölismerhetetlenül, ez az utolsó Hamerstein. Hü bajtársa, zászlóstársa, akit egyszerüen Szakálnak hivtak, föléje borult, legfőbb bucsuképpen. S ugyanakkor kicsente a zsebéből az iratait s a maga rongy kis céduláit csusztatta helyettük vissza. A Hamerstein családi gyürüt is lehuzta az ujjáról, a kis karkötő-órát is leoldotta. S akkor kijött a barakból, üdén.

Igaz, ő is megvolt tépázva, bekötözve az egész fejével egy fehér vászon vivó-

sisakba, amelyből csak a félszeme, meg a szája látszott, rézsutosan. Mégis, boldogan föllélekzett, e szerepcsere izgalmában: „Hát nem okosan tettem?! Az én életem már amugy sem ér semmit, ágrólszakadt szinésznövendék a szétszaggatott ábrázatommal! Hát inkább ő éljen tovább és *én* haljak meg . . . Ezzel még használok is a társadalomnak. Mert már itt meghalt két Hamerstein s az mégsem lehet, hogy ennek a dusgazdag budai családnak végképp magva szakadjon, hát lehet? És az sem szabad, hogy egy szegény özvegy édesanya utolsó fiát is eltemesse. Akkor inkább hazamegyek helyette."

S mégegyszer visszanézett erre a gyászos határszélre, a kurlandi égboltozat alatt. Az ágyu dörgött, messze. És a holtakat temették a közelbe.

Negyednapra ott állott a fehér gömbfejével, a félszemével, a félszájával a budai ház szalónjában, egy remegő öregasszony előtt. A perc tragikus volt. De szinészi készsége már beleélte magát az

utolsó Hamerstein szerepébe s négy éven át, mig együtt kinlódott vele, apróra megismerhette minden családi viszonyát. A hangját, a mozdulatait, a modorát, egész testi formáját is felöltötte magára, tehetséges utánzatokban. S mi kellett több egy anyai szivnek, mely életben akarja látni utolsó gyermekét?

— Jenő! Jenőm! — kiáltotta az öreg hölgy.

— Manyuka! — rebegte, mert tudta hogy igy szólitják.

— Ah! te vagy! Aranyom! Kis fiam! Csakugyan, te vagy!

— Az utolsó Hamerstein vagyok — felelt kedvesen és szomoruan, a másik modorában.

És négy hónapig a félszemével, a félszájával, az egész család ünnepelte, kényeztette, imádta! Boldog könnyekkel leáztatta a sok vattát a fején. S abban a mámorban, mely körüllebegte, büszkén jött-ment, mint ritka madár, mint fehér buvár és lelkiismerete lágyan elzsibbadt,

hogy ennyi örömet okozott maga körül, szegény ördög, aki unta is már!

És egy nap végre, levenni készült a kötést. És ebből az alkalomból olyan ünnepi vacsora volt, amilyet még nem láttak Budán, holott ott, a középkorban, királyok laktak. De Szakál, a tükör elõtt, megdermedve bámult egy emberi szörnyetegre! „Az igazi Hamerstein se hasonlithatott jobban önmagára", gondolta. A sok vendég várakozón hivta, ujjongva! S akkor megjelent, mint egy pokoli pofa, a lámpafényben, egy lekaszált arc csontformája, a bõrfelület skarlát makuláival! Mint egy elgázolt paradicsom, mint egy hõsi nap ragyogása jelent meg és mind sirtak rögtön, elragadtatva! „Kicsit megváltozott!" rebegték. „Oh csak egy kicsit!" felelték mások. Szakál megdöbbent. „Ha maga Hegedüs Gyula lettem volna, egy igazi nagy müvész, akkor se lehetett volna nagyobb sikerem, mint igy, közönséges csaló létemre!" És a müvészet szent

nevében, hirtelen föllázadt, dühbe gurulva!

— Én nem vagyok Hamerstein, — orditotta az egész társaságnak — nekem semmi közöm magukhoz itten! És én nem vagyok a maga fia, — üvöltötte az öregasszony elé — én nem vagyok! Én nem vagyok! Én Szakál Frici vagyok!

És verdeste az asztalt.

— A légnyomás! A légnyomás! — magyarázta az öreg nagybácsi és valami keserü pánik támadt, holott a szalónban már készülödött a cigány a hegedük tücsökhangjaival.

— Oh istenem, irgalmazz! — sikoltott föl az öregasszony.

— Ne öld meg anyádat, — sugta a sok rokon, fölcsoportosulva, mint Krisztus körül az apostolok a Leonardo gyönyörü festményén.

A fájdalma mélyéről, az öregasszony utolsó gyermekére nézett. Egy fuldokló sziv, egy vergödö nagy érzés minden vérét ontotta itt, kétségbeesetten, egy anya!

Szakál megremegett. A torz ajkát harapta. Szótlan odament az öregasszony elé, letérdelt alázattal és kezet csókolt neki. Aztán kiáltott a cigánynak:

— Az utolsó Hamerstein nótáját! Az „Édes anyám ne sirasson"-t!

S már énekelt is, a szörnypofája vonaglásával, csak énekelt valami nagyon keserves, valami nagyon boldog szárnyalásban.

És akkor ez a családi ünnep, vacsora és minden, valóságos apotheozissá vált. Az utolsó Hamerstein már az asztal tetején énekelt, a tátott szája tört fogsorával. És az egész társaság, rokonság, vendégség, nagybácsik, nagynénik, mind vele énekelték: „Édes anyám ne sirasson!" és lenn énekelt a cselédség, az egész budai ház énekelt!

— Mindig mondtam, hogy ez a legjobb fiam! — hebegte az öreg asszony.

És hirtelen, halkan, ő is énekelt!

Szekly Endréné.

Mikor engem ő felsége miniszterré kinevezett, — beszélte Ágothy Dénes — bevallom, borzasztóan örültem. Még nem voltam negyven éves s máris azt a bizonyos „pártközi áthidalást“ és „ellentétek elsimítását“ jelentettem, ami a politikai válságok idején minden jelszavak és közhelyek között a legostobább. A mindenféle igéretek és garanciák terhétől megrakottan, mint egy mekkai teve, jöttem át az Országháztéren, egyedül, fiatalon s ragyogón a tavaszban, hogy

Mikor engem ő felsége miniszterré kinevezett, — beszélte Ágothy Dénes — bevallom, borzasztóan örültem. Még nem voltam negyven éves s máris azt a bizonyos „pártközi áthidalást“ és „ellentétek elsimítását“ jelentettem, ami a politikai válságok idején minden jelszavak és közhelyek között a legostobább. A mindenféle igéretek és garanciák terhétől megrakottan, mint egy mekkai teve, jöttem át az Országháztéren, egyedül, fiatalon s ragyogón a tavaszban, hogy

miniszter vagyok, hogy *én* vagyok, csakugyan *én*, Ágothy Dénes!

S ekkor mögöttem, valaki, ezt az elbüvölő nevet rebegte . . .

Derüsen fordultam meg, azzal a vibráló készséggel, ami a nagy lelki örömök első perce virága. És rögtön megismertem Szekly Endrét, kissé megkopottan a magam fénye előtt, holott együtt kezdtük hajdan a megyénél, egyformán bravurosan! Most nyilvánvalóan itt lesett rám a parlament tündérkastélya előtt. S itt voltam, mint egy királyfi egy koldus előtt.

— Gratulálok, — mondta — de én elmaradtam.

— No nem! — feleltem, hogy mondjak valamit.

— No nézd csak, nekem mondod!? — sóhajtott föl valami ideges nevetéssel, ami a fogtalan száját kitárta elém. — Az egész baj csak az volt, hogy megnősültem, — tette hozzá — semmi más. Holott a nő gyönyörü volt, folytatta csen-

desen — gyönyörü! Neked kellene egy ilyen nő.

Egy percig állt, hallgatott, várt, két szomoru szemét kérdőn rámemelte, valami sajátságos kinálat alázatosságával. Aztán elfordult, féloldalt fordult, a kezét nyujtva, és megindult. A bő nadrágja lebegett a ábaszárán, feslett szövetével átszitált a napon, amint még néztem utána.

Másnap ott volt a lakásomon, a cigarettám füstjében, egy kis barna nő szemérmes mosolygással, s olyan nagy, fölkuszált fekete konttyal a fején, mintha egy kéményből mászott volna ki. Alázatos hajlékonyságát egy megfércelt fekete ruhában, szemlesütéses pretenziói még tragikusabbá tették. Megviselten, micsoda nyomorokban! két megfejelt cipője fölött vaskos bokáit mutatta, azzal a tájékozatlan kacérsággal, ami a szegénysorsu nőket, szerelmi dolgokban, oly meghatókká teszi.

— Szekly Endréné vagyok, — hebegte önfeláldozással.

Akkor, rögtön, néhány százkoronást csusztattam egy boritékba és igen kedvesen átnyujtottam neki, miközben az ajtóig kisértem. Aztán már el is felejtettem az egészet. Itt voltak az igéretek, a reformok, a „pártközi áthidalások", zajos viták és aposztrofálások a parlamentben s miniszterségem gyönyöre is lassankint engedett mámoritó üdeségéből. Fáradtan jöttem ki a Házból s éppen kocsiba akartam szállani, mikor Szekly közeledett felém, a kalapját megemelve. Egy percig nézett, elborultan, a fogtalan szája remegésével. És hirtelen elfakadt sirva.

— Szégyellem magam — dadogta.

— No de miért? — kérdeztem megdöbbenve.

— Még kérdezed? — hebegte.

— A feleséged ugy ment el tőlem, ahogy jött — siettem megnyugtatni.

Akkor rámmeredt, elképedve.

— No és az ember csak ugy ad ötszáz koronát egy nőnek, ha nincsen köze

hozzá? Ezt akarod elhitetni velem? — kérdezte elfulva.

Valamit akartam mondani.

— Hallgass — mondta.

S mint egy mártir, továbbment.

Szakitás.

A legujabb könyvekről, regényekről, szinmüvekről s szerelmekről lévén szó ebben az illusztris társaságban: Perjel Endre rögtön improvizált egy kis regényt ama számos barátok örömére, akik ezt a nagy müvészt körülülték a kávéházban, ezen az esős őszi estén. És itt van minden hiven följegyezve, és azonképpen a hogy kezdte:

— „Maga az, gyönyörü, az a hires Szendrey Melitta?

— „Maga az a hires Botorka Pál?

„És csak ez a két kérdés volt, és kétkét szem hozzá, amelyik nem kérdett semmit, de csöndesen elmerült egymásba azzal az ujjongó és határozott tekintettel, mely már az első pillanatban mindent bevall és mindent ad. Az ember sorsa gyullad igy ki emberi szemekben. És olykor egy ilyen első tekintet fölperzsel egy életet.

„De már másnap szakitott! szakitott, mondom, még mielőtt valami volt, egy keserü irással, ahogy csak ő tudott, Melitta! uram isten, gyerekes betüvetéssel, nagy ferde sorokat kuszáló ákombákomlással, mely a tartalom fájdalmasságát még kegyetlenebbre tulozza föl, a külső formák primitivségével. „Ne haragudjon, de nem jövök el. Higyje el sokkal okosabb. Nekünk nem szabad semmi. Holott ha tudná! Szeretem!“ Harmadnap ott volt a Botorka lakásán, a toronyban Pest fölött, ájultan a karjában. Két nap és két éjjel ugy mulott el, abban a megjelölhetetlen mámorban, melynek nincs

emléke többé se térhez, se időhöz kötve. „No, de nem szabad, irta huszonnégy órával később, a jó isten őrizzen meg egymástól bennünket! Nekem van egy barátom, egy helyzetem, maga tudja ezt s nem szabad elvesztenem. Magát elvonnám a munkájától és mind a ketten tönkremennénk, nem szabad! Igy szép volt, egyszer! hányszor! No isten vele!“ Ekkor elmult egy hét, két hét s mivel ő ott kereste a fiut, ahol ez megfordult naponta, a fiu meg ottan őtet, ahol a leány utja lehetett, sohasem tudták egymást megtalálni.

„Végre egy nap ugy akadtak egymásra a Váci-utcán, mint két hajótörött az oceánon. S e perctől fogva, a tébolyuk megindult, hat hónapig, a végtelen. Már nem volt akkor se barát, se helyzet és nem volt munka és nem volt semmi a világon, csak két élet tapadt egymáshoz azzal a remegő kétségbeeséssel, mely az egymás sorsát őrzi. S amint egy szó, egy hang, egy mozdulat, e két emberi mág-

lyák tüzét talán nem szitotta volna, s amint volt csak egy sóhaj is, ami nem gyönyörnek hangzott, már nagy sirások viharzottak, vérivások, marcangolások, tragédiák . . . olyan kéjesen boldogtalanok voltak. S aztán egy nap, megint egy levél, a szakitás megint, egy gyermekirás tragikumával: „Szegény kis Melicka, sokat sirt, töprengett, busult, mig ezt a levelet megirta, de most már vége, nem lehet, nekünk el kell válni! Gondolj rám néha és ne szenvedj nagyon, mert féltelek mint egy testvért és bár elmegyek, nem szünlek meg szeretni. Igyekezzél leküzdeni a bánatot, dolgozz, teremts uj nagy dolgokat!“

„Szétpattanó homlokkal meredt Botorka e sorokra, fuldoklón e rettenetes tanácsok kinjától, amint föllelte bennük ujra, mint egy rongyot, egész magányos életét. Hosszu hetekig akkor, külön-külön felejtettek, mulattak és sirtak a város két sarkában, micsoda éjszakákon! S egy reggel megint csak arra ébredtek, hogy ott vannak egymás mellett.

— „Csak azért, mert egészen árva lettem, mondta Melitta, csak azért. Az anyám is meghalt, szegény drága, s nincs senkim a világon. Te el fogsz kisérni a temetésre.

„S mikor jöttek busan, hazafelé a Farkasrétről, Melitta egy szót se szólt. De másnap irt, a régi görbe sorokkal, fekete szegélyes papiron. „Ez a temetés volt az utolsó kapocs köztünk. Isten vele egyetlen szerelmem!“ S megint egy magányos hét s megint egy rettenetes hónap s aztán megint egy nap mint egy diadal, egy teljes év mint egy zenekar, hosszu napok, nyarak és hajnalok, hogy az egymás lelkét falták az egymás ajkán, abban az olthatatlan végzetszerüségben, ragyogó lerongyoltságban, halálos kéjekben s fantáziákban, melyekre az élet már egy tulsó partról néz . . . És megint egy levél, az utolsó, a legrettenetesebb, elszakadó lelkek vére: „Én nem akarok tovább semmit, de semmit, és én most már okos akarok lenni, nem lehet nekem

ujra belemerülni egy lehetetlen viszonyba, én nem akarom látni többet. Ha olyan gyakran meg tudott lenni nélkülem, ezután is meg tud majd lenni. Magának is igy jó, de nekem meg nem szabad többé látnom magát. Isten vele!"

És eddig volt a Perjel története. És még volt egy szava, amint hozzátette valami kérdésre:

— „Azóta, — nem is tudom. Napok, hetek, évek, millió évek, mindegy! Ez a szakitás, a regény vége, mindegy!

És az ajkát harapdálva, egy ujság után nyult, lehunyt szemekkel.

— „A vége! ismételte.

De ebben a pillanatban egy pincér gyorsan, odalengett hozzá, a füléhez hajolva. És mind láttuk akkor, opalizáló üvegtáblákon át, az esős estében Szendrey Melittát, a szőke fejét egy kocsiernyő alatt, amint kihajolt és várt.

TARTALOM.

A selyemzsinór 1
Viola Pál pályafutása 41
Az özvegy 49
Öreg mágnás 57
Nikolaj Bibikoff 65
Közönyt-közönnyel 73
Az utolsó Hamerstein 81
Szekly Endréné 89
Szakitás 97

Szerző egyéb munkái:

Novellák.

Elbukottak. Singer és Wolfner, 1892. (Elfogyott.)
Mesekönyv. Grill Károly, 1898. (Elfogyott.)
Az isteni kert. III. kiadás. Athenaeum, 1918.
Ünnep a dühöngőn és egyéb szerelmek. Nyugat, 1911.
Lőrinc emléke. Nyugat Könyvtár, 1911.
A Pékné. II. kiadás. Athenaeum, 1917.
Az élet diadala. Nyugat, 1917.
Harry Russel-Dorsan a francia hadszíntérről. Pallas, 1918.

Színművek:

A rajongó Bolzay leány. Nyugat, 1911.
Györgyike drága gyermek. Nyugat, 1912.
Bella. Singer és Wolfner, 1913.
Hermelin. Singer és Wolfner, 1916.
Matuska. Pallas, 1918.

Habsburg-drámák:

A Nagyasszony. Nyugat, 1910.
II. József császár. Pallas, 1918.
Mária Antonia II. kiadás. Singer és Wolfner, 1913.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
3351
S96S4

Szomory, Dezső
A selyemzsinor

VEGH